

LBRIS

We know
books

Val Butnaru

SPINOZA. CAPRICII

Editura ARC

CUPRINS

O întâmplare matinală	5
Spinoza.....	10
O carieră literară curmată brutal.....	24
Capricii.....	31
Puțină teorie și practică literară	36
Viața cotidiană a unui ofițer de investigații.....	42
Spinoza.....	46
Primele depoziții	57
Spinoza.....	62
Capricii.....	66
Spinoza.....	77
Capricii.....	88
Sunt ca el, ca Spinoza.....	94
Spinoza.....	100
Capricii.....	104
Spinoza.....	107
În jurul unei secunde	113
Capricii.....	117
Spinoza.....	131

Capricii.....	139
Spinoza.....	142
Anna.....	145
Spinoza.....	157
Capricii.....	172
Spinoza.....	178
Spinoza.....	193
Anna.....	200
Spinoza.....	211
O întorsătură neașteptată în mersul anchetei.....	233
Spinoza.....	240
Violonistul demonului fără vioară.....	246
Spinoza.....	251
Spinoza.....	257

O întâmplare matinală

de a muri, mi-a destăinuit că e prea mare povara cunoașterii, că n-o va putea îndura. // Într-o dimineață ploioasă de septembrie, în biroul meu de etajul patru al Casei Presei a intrat un bărbat între două vârste și m-a salutat cu o anumită afecțiune, înclinându-și grațios capul. Acest gest m-a impacientat și, totodată, m-a pus pe gânduri. Știam că n-o merit, dar cui îi păsa?

– N-a fost greu să vă găesc, m-a informat cu un zâmbet sfios, toată lumea cunoaște unde se află redacția voastră.

Nici de acest lucru nu eram sigur. Dimpotrivă, eram convins că aproape nimeni nu știe unde se află redacția noastră. L-am întrebat cu ce i-aș putea fi de folos și mi-a răspuns că a venit cu o chestiune care, cu certitudine, va prezenta un interes deosebit pentru mine. Observând mișcarea nervoasă a mâinilor și apariția cutelor pe fruntea mea dureros de gânditoare, semne care trădau o stare de neliniște, oaspetele s-a grăbit să precizeze că este anchetator la

Procuratură și că anume el a investigat cauza morții scriitoarei Emma B.

Ah, iată despre ce era vorba!

– Un deces neașteptat, învăluit în mister, a adăugat coborând vocea până la șoptă.

Mister? Nici nu știam ce să-i spun.

– Sunt sigur că ați auzit de moartea enigmatică a Emmei B., a continuat cu aceeași voce șoptită.

Și acum, e cazul, chiar de la bun început, să precizez următorul lucru: din motive care vă vor deveni clare mai târziu, m-am văzut nevoit să fac uz doar de prima literă a numelui ei, lăsând în schimb intact prenumele. Dar mai țin să vă asigur că orice eventuală aluzie sau trimitere explicită la cealaltă *Emma* ar fi, de-a dreptul, hazardată.

Am cunoscut-o pe Emma B., mărturisesc din capul locului. Nu foarte bine, dar nici nu pot să neg un anumit nivel ridicat de interacțiune. N-ar fi corect din partea mea. Cred că e total neadecvată expresia de mai sus, cea cu *nivelul ridicat*, care ar fi mai potrivită într-un comunicat oficial privind situația radiologică dintr-o țară cu importante zăcăminte de uraniu. Ghinion se numește circumstanța când nu găsești cuvântul exact!

Așadar, Emma B. Da, am cunoscut-o. Am stat la taclale de vreo două-trei ori, în fugă, la terasa Uniunii Scriitorilor, abordând teme fără nicio relevanță pentru istoria literaturii sau pentru destinul omenirii, depinde cum te poziționezi în raport cu problema.

M-a invitat de vreo două ori acasă la ea, la o cafea și o băuturistică. Ei hai, de trei ori, nu mai mult. Dincolo de aceste detalii intime, nici nu știu dacă ar fi corect s-o numim scriitoare. Am auzit-o de mai multe ori afirmând că următoarea carte (de parcă ar fi existat una precedentă!) va apărea luna viitoare, apoi – peste o jumătate de an, pe urmă – din nou peste o lună. Timpul trecea, însă romanele Emmei tot întârziiau să se vadă publicate. Dar fiindcă îi intrase în obișnuință să-și facă prezența destul de frecvent în mediile scriitoricești, lumea a prins s-o considere *om de literă*, chiar dacă nimeni nu citise niciun rând semnat de această, recunosc, frumoasă doamnă.

Vestea morții ei, cam misterioasă – avea dreptate anchetatorul, de ce să nu recunosc –, m-a șocat, ca și pe toți colegii de breaslă. Cu această ocazie, m-am și pomenit la înmormântarea Emmei, alături de prietenii și camarazii de altădată.

„Iată locul și prilejul potrivit, mi-am zis pentru a căta oară, având în vedere cimitirul, să fii pus la curent cu toate bârfele și versiunile legate de plecarea subită a răposatului, în sicriul căruia ai depus un modest buchetel de flori.”

– Ați aflat ceva nou legat de moartea Emmei? l-am întrebat pe ofițer cu o anumită răceală în glas.

Oaspetele meu s-a frământat preț de câteva clipe, de parcă întrebarea l-ar fi luat oarecum pe nepregătite, și, punând pe masă o mapă, mi-a spus cu o voce sugrumată:

– Iată, aici e scris totul!

„O, Dumnezeu! am exclamat în sinea mea, frângându-mi mâinile a neputință. Încă un roman polițist! Și asta după ce eu însumi am publicat, relativ recent, două sau poate chiar trei romane cu tentă detectivistă despre niște crime de răsunet!”

Lăsându-l să se calmeze, așteptând să i se potolească emoțiile, l-am rugat să-mi spună povestea cu care venise la mine, luând-o de la un capăt, fără grabă. În felul acesta, am aflat că în mapă se afla un manuscris în care procurorul înșirase întreaga investigație, întinsă pe o perioadă de aproape doi ani.

– A, deci e o carte groasă! am exclamat cu glas tare, înțelegând perfect despre ce este vorba.

La drept vorbind, mă speriasem zdravăn că autorul romanului polițist venise la mine în căutarea unui suflet candid care se va lăsa îmbrobodit și-i va redacta opera.

– În cazul acesta, n-ar fi mai potrivit s-o duceți direct la editură? am prospectat terenul cu o mare atenție și o subtilă grijă pentru soarta zilei de mâine a literaturii noastre.

Anchetatorul s-a pierdut și mai mult cu firea și mi-a recunoscut că a fost pe la vreo trei edituri și peste tot i s-a spus că, în starea în care se află, manuscrisul nu poate fi publicat. Ba chiar s-a găsit un redactor bun la inimă și deștept ca enciclopediile Larousse și Wikipedia, luată împreună, care i-a ținut o prelegere despre deosebirile fundamentale dintre

un roman și un proces-verbal polițienesc. Și iată-l pe oaspetele meu, așa cum îi stă bine unui naufragiat, privindu-mă cu nedisimulată speranță în irișii lui albaștri, profunzi, fără capăt. Cunoșteam expresia asta a ochilor. Câinele meu mă întâmpină în fiecare seară privindu-mă la fel.

– Am venit la dumneavoastră, a adăugat în cele din urmă, să vă las mapa cu însemnările mele. Puteți face cu ea tot ce doriți. Nu voi avea nicio pretenție, să știți! Ceea ce m-ar mulțumi cu adevărat este să apară undeva – într-o carte sau într-un almanah, într-o culegere de nuvele, la urma urmei, – povestea incredibilă a lui *Spinoza* și a călătoriilor lui halucinate, dar fatale, precum se va dovedi în ultimă instanță. După ce am aflat ce viață a avut și cine a fost cu adevărat acest om extraordinar, mi se pare important să-l descoperim pentru generațiile viitoare, pentru posteritate, ca să mă exprim cumva mai pe înțelesul dumneavoastră.

„Poveste incredibilă?” am ridicat mirat din sprâncene. „Om extraordinar?!” am vrut să precizez, încercat de sincere nedumeriri. Nu l-am cunoscut personal pe *Spinoza*, recunosc, dar am auzit multe vorbindu-se despre el. Ceea ce pot spune cu certitudine este faptul că nimeni nu l-a caracterizat vreodată în termeni admirativi, așa cum o făcuse ofițerul de la Procuratură.

Spinoza

Azi m-am programat pentru o audiență la președintele Academiei. Secretara mi-a șoptit că dânsul a tot căutat motive să respingă cererea mea, dar, până la urmă, aflându-se în imposibilitatea găsirii unui argument științific și, mai ales, verosimil, s-a văzut nevoit să mă primească în imensul birou de la etajul doi.

Am intrat cu pași timizi, presimțind un tratament mai puțin academic, previzibil din partea unui academician de talie locală. Să știți că n-am greșit prea tare în presupunerile mele. Mai întâi, m-a întrebat iritat ce caut în biroul lui în orele de serviciu, de ce nu i-am expediat prin poștă un demers oficial în care să expun problema, de ce îmi pierd timpul prețios destinat studiului științific etc., etc.

– Tocmai din cauze ce țin de studiul științific am venit la dumneavoastră, i-am răspuns timid.

Așa este – timid, recunosc –, dar timiditatea, pe care cineva ar putea s-o trateze drept lașitate, era condiționată de dorința sinceră ca discuția noastră

să nu se încheie înainte de a fi reușit să-i expun doleanțele mele. Sau păsul, dacă vă place mai mult acest cuvânt.

– Bine, te ascult, binevoi să accepte președintele.

L-am informat respectuos că am venit cu o chestiune mai veche, despre care discutasem în repetate rânduri.

– Și anume? m-a întrerupt cu nerăbdare.

– Și anume, la mijloc ar fi o problemă financiară. Mai exact, e vorba de salariul meu.

– Ce e cu salariul dumitale? m-a întrerupt a doua oară, și mai vehement, aprinzându-se instantaneu, ca un chibrit de bună calitate. Ne-am lămurit deja cu problema în cauză. Anul trecut, nu ții minte? Du-te și vezi-ți de treabă!

– Păi, tocmai asta e și treaba: nu s-a lămurit nimic! l-am contrazis.

Mai e nevoie să precizez că l-am contrazis timid și respectuos?

– Salariul meu a rămas așa cum a fost, adică cel mai mic din Academie. Chiar și tanti Lori primește mai mult ca mine.

Președintele s-a încruntat și mai tare și m-a întrebat cine este tanti Lori.

– Femeia care face curat la etajul nostru, i-am răspuns prompt, care promptitudine nu i-a căzut deloc bine la stomac.

– Ascultă-mă atent, măi *Spinoza*, s-a ridicat din jilțul lui, înclinându-se peste masă spre mine cât

putu de tare, nu-ți pare dumitale că pretinzi prea multe raportat la randamentul muncii dumitale?

I-am spus că nu mi se pare, că de zece ani, de când mi-am susținut teza, am rămas în același post de cercetător științific inferior. Și asta în timp ce unii colegi de-ai mei, mai puțin talentați și mai puțin instruiți (n-o spun eu, puteți întreba pe oricine de la etajul nostru), au fost promovați fără nicio ezitare. În ceea ce privește salariul, e cel mai mic din Academie, așa cum am mai menționat.

Președintele m-a privit dușmănos și mi-a pus o întrebare, de fapt – trei, care m-au blocat:

– De ce insiști să-ți mărim salariul? De când a apărut această latură mercantilă în sufletul dumitale? Ce vrei să faci cu banii?

Eram de-a dreptul derutat, năucit, pur și simplu, simțeam că mă sufoc de indignare și aproape că eram pe punctul de a izbucni în urlete furioase. Timide și astea, bineînțeles, dar, oricum, violente din cale afară. Îmi venea să-l iau și eu la întrebări, să aflu ce face dânsul cu valiza de bani pe care-i primește lunar. Am tăcut, indiscutabil. Am înghițit în sec și am început să răspund pe îndelete la stupida-i întrebare. I-am amintit de soția mea bolnavă, cu care stau într-o odăiță mică.

– E bine că e mică! m-a întrerupt a câta oară. Mai puține cheltuieli pentru întreținere!

Am mai bâiguit ceva de medicamentele scumpe, de dieta specială prescrisă de medici, de cheltuielile curente.

– Ce să mai vorbim, cu mari și stricte economii, salariul meu abia de ajunge s-o ducem de la o lună la alta. Iată de ce am cerut, acum un an, să-mi fie mărită leafa, dar nu ați binevoit să vă puneți în situația mea.

În acest moment, când mă așteptam la o nouă izbucnire violentă a președintelui, am auzit voci stridente în anticameră. Ușa s-a deschis larg și în cadru a apărut directorul Institutului de Filologie, căruia toată lumea îi spunea *Dobrogeanu-Gherea*. De ce *Dobrogeanu-Gherea*? În ciuda eforturilor mele consistente de a afla împrejurările în care directorul s-a pricopsit cu această poreclă, n-am reușit să dau de o explicație plauzibilă. Una dintre acestea totuși, părând a fi mai aproape de adevăr, spunea că pe timpul vechiului regim burghezo-moșieresc, din anii interbelici, dumnealui s-a aflat, fie și pentru un termen extrem de scurt, în relații de amicitie cu renumitul critic literar, împărtășindu-i viziunile socialiste. Nu am găsit nicio confirmare documentară referitoare la relația de prietenie dintre cei doi, în schimb, de foarte multe ori, directorul a fost auzit strigând pe coridoarele Institutului de Filologie, punând astfel, de fiecare dată, un acord final într-o polemică de circumstanță:

– Vă rog să nu uitați că am fost prieten cu însuși Solomon Katz!

Niciodată nu-i pronunța pseudonimul *Dobrogeanu-Gherea*, cu care a și rămas cunoscut în istoria literaturii române. Niciodată! Doar numele de botez.

În cele din urmă, reușind să scape din ghearele secretarei, care i se încleștase de braț cu o prinsoare de fier, directorul s-a îndreptat cu pași hotărâți spre biroul președintelui.

– De ce mi-ai făcut asta? l-a întrebat cu o voce răgușită, clocotind de furie.

– Ce *asta?* s-a prefăcut a nu înțelege președintele. Ce ai în vedere?

Urmăream cu mare interes scena aceasta burlescă, fiindcă rivalitatea dintre cei doi nomenclaturiști sovietici era o poveste aparte. Președintele Academiei îl considera pe directorul Institutului un concurent de temut, un element periculos, un evreu cu idei subversive, un vestigiu al lumii vechi, un exponent al simboliștilor și decadenților de odinioară, un boșorog care se agață cu ghearele lui de vultur de o funcție pe care n-o merita și care, pe deasupra, îl sapă tăcut și asiduu, ca o cârțiță oarbă râvnind lumina și perspectiva orizonturilor noi, necunoscute. Imediat am și pariat, în mintea mea, pe directorul Institutului. Cel puțin, îl avea în spate pe Solomon Katz, iar președintele – oricâte insigne emailate și-ar prinde de reverul sacoului – nu se bucura de nicio